

De Doleantie in Zwartsluis

Hun die zich omtrent deze beweging nader willen oriënteren staat een schat aan literatuur ter beschikking, waarnaar we dan ook verwijzen.

Alvorens over te gaan tot het verslag van de gebeurtenissen in Zwartsluis geven we echter een kort overzicht van de beweging in haar geheel.

Het woord "doleantie" is afgeleid van het Latijnse werkwoord *dolere*, hetgeen betekent "bedroefd zijn". Bedroefd was men over de toestand in de Nederlands Hervormde Kerk. Ze was – we laten hier de definitie volgen van H. Algra in zijn boek "Het wonder van de negentiende eeuw" – "een spontaan en later meer georganiseerd verzet tegen de kerkelijke reglementen en tegen zulk een toepassing daarvan dat het Modernisme overal vrij spel had". Einde citaat.

Er mogen grote verschillen bestaan tussen Afscheiding en Doleantie – er zit een tijdsverschil tussen van een halve eeuw – in wezen ging het in beide bewegingen om dezelfde zaken: verzet tegen de kerkelijke reglementen en verzet tegen het modernisme. Het is geen wonder dat beide bewegingen een eerherstel eisten van de Dordtse Kerkorde en van de aldaar vastgestelde belijdenisgeschriften. De bijna onbeperkte leervrijheid in de Hervormde Kerk was mogelijk geworden door de reglementen vastgesteld in 1816. De kernvraag was: hadden de belijdenisgeschriften gezag *omdat* ze gegrond waren op Gods Woord, of *voorzover* ze dit waren.

Dordt liet er geen twijfel over bestaan dat het eerste het geval was. Vandaar dat beide bewegingen steeds weer verwezen naar 1618/19 en hardnekkig volhielden geen revolutie te plegen maar herstel van wat altijd gegolden had.

Mocht de Doleantie begonnen zijn in enkele kleine plaatsen zoals Kootwijk, Reitsum, Kollum – vgl. Ulrum in 1834 – het centrum van de beweging werd de grootste stad van ons land, Amsterdam. Hier werden 80 kerkeraadsliden, waarvan er 5 hoogleraar waren, en 5 rechtzinnige predikanten geschorst.

De geïnteresseerde lezer – zo hij al niet op de hoogte mocht zijn van wat zich in Amsterdam afspeelde – raadplege de aangegeven lektuur. We zullen de blik nu richten op de Hervormde Kerk van Zwartsluis in het jaar 1886.

Als we de lijst van predikanten bezien die hier het ambt bedienden valt het terstond op dat in 1872 een periode begon waarin geen enkele herder en leraar het hier lang uithield. Tussen 1872 en 1886 kwamen en gingen er 7 predikanten, d.w.z. dat ze gemiddeld 2 jaar bleven.

Op het ogenblik dat de Doleantie begon was de gemeente vacant en miste derhalve krachtige leiding. Welke conclusies we uit het voorgaande mogen trekken t.a.v. het "succes" van de Doleantie is niet duidelijk, maar plaats voor bepaalde vermoedens is er zeker.

Op 26 januari 1887 verschijnt Ds. W. v.d. Bergh van Voorthuizen op de kerkeraadvergadering van de Hervormde Kerk. Of hij uitgenodigd is of zelf het initiatief heeft genomen is niet bekend. Hij begon met het doel van de vergadering uiteen te zetten: "Praeses wijst op de treurige verschijnselen in de Hervormde Kerk, daar de Synode zich noemt en openbaart als de hoogste wetgevende en rechtspekende macht in de kerk van Christus, in strijd handelt met Gods Woord en den enigen Koning der Kerk Jezus Christus onteert en verloochent en uitwerpt diegenen die getrouw wensen te zijn in belijden en regeren".

Het door v.d. Woude gedane voorstel, dezelfde avond nog te breken met de Hervormde Kerk werd gesteund door G. Kuiper Hzn., H. Huisman Jzn. en S. Overdelinde. Daar echter L. van Eijken, J. Breman, H. de Goede en van Goor tegen waren en de stemmen dus staakten werd het voorstel verworpen. Men besloot er nog eens ernstig over na te denken. Veel tijd had men daar blijkbaar niet voor nodig, want de volgende dag reeds werd tot de breuk besloten.

Vanwaar die haast? Wel, men had er lucht van gekregen dat de consulent de volgende dag voor 11 uur enkele kerkeradsleden zou meedelen dat ze geschorst waren, omdat ze het Gereformeerde kerkcongres te Amsterdam hadden bijgewoond. Men wilde dus de schorsing vóór zijn. Alleen van Goor wilde niet terstond beslissen, maar alle anderen zetten hun handtekening onder een zevental artikelen waarvan we het eerste als zijnde het belangrijkste afdrukken:

“De Kerkeraad der Hervormde Gemeente van Zwartsluis, heden den 27 Januari 1887 vergaderd, overwegende dat de Synodale organisatie die in 1816 aan de Nederlands Gereformeerde Kerk is opgelegd, gebleken is onbestaanbaar te zijn met de erkenning van Jezus Christus als haar Hoofd en haar Koning; en door het haar inwonend beginsel er met onweerstaanbare kracht toe drijft, dat voor de vergadering der gelovigen met hun zaad, gelijk de kerke Christi zijn moet, in de plaats komt eene gansch wilde vermenging; dat het gezag van Gods Woord vervangen wordt door de willekeur en de autoriteit van menselijke inzettingen; en dat het Koninklijk Regiment van den zone Gods wordt teruggedrongen door eene hiermee onbestaanbare bestuurstirannie, *besluit*, onder biddend opzien tot den Heere, te krachtens hetzelfde recht, waarmede in het jaar 1579 de Pauselijke hiërarchie alhier werd afgeworpen, en de Kerkeraad geacht werd in 1816; *de Synodale Organisatie af te werpen enz.*”

Er werd op advies van Dr. W. v.d. Berg een circulaire gedrukt en in de gemeente rondgezonden waarop de redenen van de breuk uiteen gezet werden.

Samengevat kwam het hierop neer:

- a. Niet de Synodale Organisatie heeft het hoogste gezag in de kerk, maar Jezus Christus als hoofd der gemeente.
- b. Er treden moderne leraren op die de verzoening door het bloed des kruises loochenen.
- c. Rechtzinnige leraren worden bedreigd met ontzetting uit hun ambt.

Een uitvoerig adres aan Z.M. de Koning stelde nogmaals uitdrukkelijk vast dat de gemeente van Zwartsluis nooit had ingestemd met 1816/1852 en derhalve geen scheuring bedoelde maar terugkeer naar 1618/19.

Reeds een paar dagen later [31 januari 1887] kwamen 27 gemeenteleden van Zwartsluis plus het kiescollege bijeen om de vraag te bespreken: Wat nu? Men schrikt bij het lezen van de scherpe bewoordingen waarmee men tot losmaking aanspoorde. Tot tweemaal toe wordt de keuze voorgesteld als het kiezen tussen Christus en Belial. Het kiescollege ging mee, maar men bevroedde reeds dat de kerkvoogden de toegang tot het kerkgebouw zouden weigeren. Men zou dan samenkomen in de Christelijke School. Wat men verwacht had gebeurde: de kerk ging dicht. Men organiseerde in snel tempo het een en ander. De predikbeurten werden afgedrukt op het kerkblad “bovenaan”, dus vóór die van de Hervormde diensten.

De gebroeders H. en K. Stam vervaardigden banken. Er werd een doopbekken aangeschaft, de meesters Abma en Engga als voorlezers aangesteld. De vrouwen kwamen in het ene, de mannen in het andere lokaal te zitten. De groeiende stroom dolerenden kon de school allengs niet meer bevatten. Een rondgang door de gemeente bracht f 1800,- op voor een te bouwen noodkerk in de tuin van G. Krabbe aan het Singel, met de afmetingen 110/38 voet.

Bij de firma van Wijk in Amsterdam werd een orgel gekocht voor f 595,- contant.

Er werd met het gemeentebestuur onderhandeld over dispensatie van de bepaling dat met het bouwen van kerken rekening moest worden gehouden met een bepaalde afstand tot een bestaande kerk. Over aanbesteding en bouw van deze houten noodkerk zijn in het archief geen gegevens, evenmin over het tijdstip waarop ze in gebruik werd genomen. Het moet in elk geval zeer snel zijn gegaan want uit de notulen van de kerkeradsvergaderingen blijkt dat men er in april 1887 reeds kerkte.

Er deden zich nu allerlei moeilijkheden voor in verband met de verpachting van diaconielanden en het armhuis.

Aan welke kerk moesten de pachters hun pacht afdragen en hoe moest het met de ondersteuning van de armen die verblijf hielden in het armhuis dat aan de Hervormde Kerk behoorde? Er werd advies ingewonnen bij prof. Rutgers. Hij gaf de raad op de oude voet voort te gaan en notaris van Beusekom verantwoordelijk te stellen voor de inning der pachtgelden. Deed hij dat niet, dan kon later door deurwaardersexploit beslag op de huur worden gelegd.

Inmiddels brak overal in 't land de Doleantie door. Telkenmale worden in de notulen de plaatsen opgesomd waarvan men bericht had ontvangen dat ze de "knellende en ongoddelijke band met de Synodale Organisatie" hadden verbroken.

Had in Zwartsluis de kerkeraad in meerderheid voor de Reformatie gekozen (8, nl. 4 ouderlingen en 4 diakenen, van de 10 kerkeraadsliden) met de kerkvoogdij lag het anders. Van de 5 kerkvoogden was er slechts één voor de Doleantie. Deze cijfers zijn bekend uit een enquête uitgaande van het Gereformeerd Kerkelijk Congres, waarvan de invulling ter plaatse nauwkeurig wordt vermeld.

Met het zgn. Kiescollege wist men niet goed raad. De leden hiervan die met de Reformatie meegegaan waren kwamen op 8 maart 1887 bijeen en kozen een aanvulling op de kerkeraad. Als ouderlingen P. Slurink en H. van Eijken, als diakenen B. Jalink en J. Vogel. Een paar weken later kwam men erachter dat Kiescolleges in strijd waren met de Dordtsche Kerkorde en met Gods Woord, en thuis hoorden in de goddeloze Reglementen. De formulering is van Ds. Karssen van Amsterdam die tot Consulent was benoemd voor de vacante gemeente in Zwartsluis. Met instemming van allen werd het Kiescollege dus opgeheven en de democratische weg ingeslagen: Alle mannelijke belijdende leden zouden mogen stemmen uit de voordracht van de kerkeraad.

Dit keer vulde de kerkeraad zichzelf nog aan met de verkiezing van J. Stam. De kerkeraad bestond nu uit de ouderlingen P. Slurink, H. van Eijken Hzn., J. Stam, G. Kuiper Hzn. en S. Overdelinde en de diakenen R.D.A. van der Woude, B. Jalink Fzn., J. Breman Rzn., H. Huisman Jzn. en H. de Goede.

De verkiezing van Joh. Stam is een gouden greep geweest. Hij werd tot scriba benoemd en een betere had men nooit kunnen krijgen. Deze Stam schreef niet, hij calligrafeerde met de kroontjespen. Een reproductie van zijn schrijfkunst is in dit werk zeker op haar plaats, al was het alleen maar om hem posthuum eer te bewijzen. Zijn taalbeheersing was uitstekend. Hij behoefde zelden iets door te halen. Hij struikelde slechts een enkele maal over de dt-kwestie. Honderden pagina's heeft hij vol geschreven met vaardige pen, hij maakte zelfs 2 copieën van het doopboek der Hervormde Kerk van de jaren 1838-1893.

Wat de kerkelijke (diaconale) goederen betreft, men berustte er niet in dat de kerkvoogden niets wilden afstaan. Er werd een advocaat in de arm genomen, Mr. Heinicken te Amsterdam. Voor de Hervormden zou pleiten Mr. Sichterman.

Er waren drie mogelijkheden: a. zonder reserve alles uit handen geven, b. zich laten vonnissen door de rechter en c. verder procederen.

De kerkeraad oordeelde dat men niet zonder vonnis zou overgeven daar gewillige overgave (a) onverantwoordelijk zou zijn tegenover God en voor de gemeente en een verloochening van het beginsel, alsook omdat ze schadelijk zou kunnen zijn wanneer in de toekomst er gelegenheid zou zijn voor zijn rechten op te komen.

Het heeft allemaal niets uitgehaald. Alle in het land gevoerde processen gingen verloren. De Hervormde Kerk bleef in het bezit van al haar goederen, ook waar – zoals in Zwartsluis – de meerderheid tot de Reformatie behoorde. De totale proceskosten in het land bedroegen meer dan een halve ton en nog jarenlang moest er gecollecteerd worden om deze schuld af te betalen. Pas in de zomer van 1892 werd het laatste restant voldaan. De kosten van kerkbouw en diaconale zorg vroegen grote offervaardigheid van de gemeente. Maar het geld kwam er!

Het was nu zaak zo snel mogelijk een predikant te krijgen. Dat gelukte. In maart werd beroepen Ds. K. Fernhout te Tzum, die reeds op 15 mei 1887 intrede deed na bevestigd te zijn door Ds. Karsen van Amsterdam.

Ds. K. Fernhout, predikant van de Geref. Kerk 1887-1890.

Ds. Fernhout had met een lastige gemeente te maken. Hij stond open voor kritiek. Elke kerkeradsvergadering, die steeds begon met psalmgezang, Schriftlezing en toelichting hierop door ZErw., vroeg hij of iemand iets op hem had aan te merken.

Men vergaderde elke week. Toen in 1890 iemand voorstelde éénmaal in de 14 dagen te vergaderen werd dit verworpen daar dit in strijd zou zijn met de Dordtsche Kerkorde.

Ds. Fernhout kwam met nieuwe ideeën naar voren. Wat hij als misstanden zag trachtte hij uit de weg te ruimen. Zo stelde hij publiekelijk uitreiken van de diaconale gaven aan de kaak. Hij stuitte op grote tegenstand, maar hield vol. Hij wist gedaan te krijgen dat voortaan de gaven aan huis werden bezorgd, ondanks het protest van een zeer behoudende diaken. Wat hem niet gelukte was het afschaffen van de jaarlijkse verpachting van zitplaatsen, naast de collecten de voornaamste bron van inkomsten. Zoals de meeste lezers wel zullen weten, heeft dit kwaad nog tientallen jaren in Zwartsluis voortgewoerd.

De armen kregen gratis een zitplaats, maar dan wel in de zgn. armenbanken. Het woord discriminatie was blijkbaar nog niet uitgevonden. De armoede was groot, onvoorstelbaar groot voor ons geslacht. De kerk nam zelfs het initiatief tot werkverschaffing. Er werd een lening van f 600,- aangegaan à 3% om touw te kopen, dat vervolgens door de armen moest worden geplozen.

In het armhuis ging het niet altijd naar wens. Op een bepaald ogenblik moesten de bedeeden zelfs vanwege onbetamelijk gedrag ingeprent worden dat ze onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan de vader en moeder verschuldigd waren. Deze "binnenarmen" heeft men – het armhuis was immers van de Hervormde Kerk – ondergebracht in verschillende gezinnen tegen vergoedingen die varieerden van f 1,75 tot f 3,50 per week. Eén arme zuster werd door de gezusters Ravestijn zelfs gratis opgenomen.

Ds. Fernhout moet een geliefd predikant geweest zijn. De verzoeken aan hem van andere kerken om een predikbeurt te vervullen zijn legio. Niet altijd bewilligde de kerkeraad in deze aanvragen. Aanvankelijk trok hij er ook nog op uit om de Reformatie te bevorderen. Daarnaast had hij het contact met de classis te verzorgen, moest hij catechisaties geven, huisbezoek doen en bemiddelen in familieruzies die soms jaren duurden. Wat de catechisaties betreft, reeds op negenjarige leeftijd gingen de kinderen naar de "lering". Opmerkelijk is dat van 1887-1892 de catechisatie voor de kleine meisjes gegeven zijn door een vrouw, Annigje van der Veen. Ook heeft een soort godsdienstonderwijzer, Dalman geheten, voor f 2,50 per week gecatechiseerd. Hij scheen er niet veel van terecht te brengen doordat hij de orde niet kon handhaven. Hij vroeg een attest om te dienen bij zijn aanvraag predikant te worden op artikel 8 Dordtsche Kerkorde en kreeg dit attest.

Hij werd ernstig berispt toen hij een begrafenis had geleid, waarbij ook ouderlingen aanwezig waren. In 1890 vertrok hij naar IJsselmonde.

Het schijnt dat Ds. Fernhout door zijn omvangrijke arbeid overwerkt raakte. Op medisch advies vroeg hij een paar maal ziekteverlof aan, dat hij doorbracht bij zijn vader in Smilde.

Hij is overigens stokoud geworden. Hij overleed in Baarn, in 1953 op de leeftijd van 95 jaar.

Voor een beroep naar Leiden in 1889 bedankte hij, maar toen hij in 1890 te Dordt werd beroepen meende hij te moeten gaan.

In de vacature werd snel voorzien. De eerste de beste predikant die werd beroepen nam deze roeping aan. Het was Ds. Segboer van Nieuw-Lekkerland. Zoals zo vaak gebeurde werd eerst het traktement met honderd gulden verhoogd tot f 1500,- stellig, hoewel niet vermeld, om meer kans op resultaat te hebben in het beroepingswerk.

Men krijgt de indruk dat hij als warm voorstander van samenwerking met de Christelijk Gereformeerden, sterke invloed heeft uitgeoefend op de samensmelting van beide kerken. Dit proces kwam langzaam op gang, zoals reeds eerder vermeld.

Een eigenaardig obstakel was het kerkblaadje. De Christelijke Gereformeerde

Ds. P. Segboer, predikant van de Geref. Kerk 1890-1900.

Kerk liet de kerkbeurten nog steeds op het Synodale [lees Hervormde] kerkbriefje afdrukken. Blijkbaar moest zelfs deze papieren band met de Hervormde Kerk worden doorgesneden.

Ds. Segboer tilde hieraan niet zwaar: hij legde de nadruk op de geestelijke verwantschap van de beide kerkgenootschappen. Langzamerhand groeide men naar elkaar toe. Via gemeenschappelijke kerkdiensten op de woensdagen kwamen tot kanselruil en tenslotte tot gemeenschappelijke diensten beurtelings in de noodkerk en de kerk aan de Nieuwe Sluis.

In juli 1892 kwam de officiële vereniging tot stand. De beide kerken werden één, maar voorlopig nog aangeduid resp. als de Gereformeerde Kerk te Zwartsluis A en B. Hoe het op landelijk niveau toeging kan men elders lezen, bv. in het hoofdstuk "Meer dan een feest" in het eerder genoemde boek van Algra: "Het wonder van de 19e eeuw".

Het is moeilijk enigszins een beeld te schetsen van het gemeentelven in deze jaren, omdat uit de notulen slechts naar voren komt wat er niet deugde; Zo zou men een verkeerde indruk kunnen krijgen van het geestelijk leven, dat toch stellig wel gebloeid heeft.

De liefde tot de kerk bleek uit de grote offers die men bracht in financieel opzicht.

Uit enkele voorvallen valt te concluderen dat onder de dolerende kerkleden de toestand niet anders of beter was dan in de Christelijke Gereformeerde Kerk. De kerkelijke tucht werd ook hier krachtig gehandhaafd. Dronkenschap en kroegbezoek was een veel voorkomend kwaad. De gedwongen huwelijken waren eerder regel dan uitzondering. Diefstal als gevolg van "snoepzucht", het exploiteren van een "tapperij", zijn kinderen op de Staatsschool laten, onregelmatig kerkbezoek, de kerkeraad had het er druk mee. Als Ds. Fernhout een predikbeurt in Meppel vervult en zich per rijtuig laat vervoeren door een broeder uit de gemeente wordt hier over op de kerkeraad breedvoerig gediscussieerd. Ds. Fernhout, een zachtmoedig en vredelievend man, verklaarde er persoonlijk geen bezwaar tegen te hebben, maar wilde het wel "opgeven, zo er ergernis door gegeven wordt in de gemeente".

Na stemming bleek dat de kerkeraad het toch wel met hem eens was, want met 10-1 stem besloot men de broeders in Meppel te helpen. Men brak ook met de gewoonte van de Hervormde Kerk doopzondagen te houden en voortaan moest er elke zondag gelegenheid tot doopbediening zijn.

Er werden steeds 3 diensten per zondag gehouden en op woensdagavond één. De dienstdoende predikant moest bij besluit van de kerkeraad twee van de zondagse diensten preken. Zolang de rechtspositie van de dolerenden niet vaststond zorgde het orgaan "De kerkelijke kas" voor de financiën. Kort na de vereniging werd deze opgeheven en werd er een Commissie van Beheer ingesteld.

Kerkbouw

Nu de beide kerken verenigd waren en het aantal lidmaten op ca. 1900 kan gesteld worden, werd de kwestie van kerkbouw urgent.

De kerk in de Nieuwe Sluis was klein en vervallen en de noodkerk was slechts bedoeld zoals het woord al zegt als een tijdelijke voorziening.

Er werd een bouwcommissie ingesteld van 6 personen, nl. 3 van kerk B en 3 van A. Het waren resp. R.D.A. v.d. Woude, J. Stam, J. Breman en J. Post, K. Kinkhorst, A. v.d. Werff.

Over de *plaats* waar de kerk zou worden gebouwd was men het snel eens: in de Schans en wel op het Cingel.

Hier stond reeds de nieuwe pastorie. In aanmerking kwam de tuin van de wed. Roelof Slagter en die van mevr. Heijner, woonachtig te Soest. Eerstgenoemde vroeg te veel nl. f 1800,-, maar de kerk wilde er slechts f 1300,- voor geven. De onderhandelingen met mevr. Heijner hadden na enig loven en bieden succes. Tussen een aanvankelijke vraagprijs van f 1730,- en een bod van f 1450,- werd men het eens op f 1500,-.

Nu kwam het *gebouw zelf* aan de orde. Na hier en daar informatie te hebben ingewonnen ging men in zee met de architect de Groot uit Leeuwarden, die daar reeds een kerk had gebouwd en die voor 5% van een aannemingssom van hoogstens f 20.000,- de opdracht aanvaardde. [uit 3 ontwerpen werd plan C gekozen]

In deze jaren was de neo-renaissance stijl in opkomst en de Cingelse kerk is hiervan een fraai voorbeeld.

Het volgende punt van bespreking in de bouwcommissie was de financiering.

Om de eerste kosten te dekken ging er een circulaire door de gemeente, die ca. f 900,- aan rentegaranties opleverde en een kapitaal-inschrijving van plm. f 7000,-.

In 1894 werd een obligatielening uitgeschreven van f 27.000,- à 4% in de vorm van 270 stukken van f 100,- waarvan jaarlijks minstens 1 stuk moest worden afgelost.

De totale kosten van de bouw beliepen ongeveer een gelijk bedrag. Bij de publieke aanbesteding kwamen 9 briefjes binnen. De hoogste inschrijving bedroeg f 22.446,- de laagste van de firma H. Timmer te Meppel f 18.874,- aan wie het werk dan ook werd gegund.

Het smidswerk kreeg L. de Goede voor f 645,- en het verfwerk de gebr. Estië voor f 1145,-.

Het gebouw zonder de fundamenten werd verzekerd voor f 26.000,- bij de brandwaarborgmaatschappij de Jong & Co. te Amsterdam.

Om de diensten tussen de afbraak van de noodkerk en bouw van de nieuwe kerk te kunnen houden werd aan het gemeentebestuur gevraagd de school aan de Nieuwe Sluis [de latere Schippersschool] te mogen huren. Dit was een nog betrekkelijk nieuw gebouw [1885]. Het stond leeg bij gebrek aan leerlingen. De christelijke school was hieraan debet. Het werd toegestaan tegen een prijs van f 100,- 's jaars. Er werden twee lokalen gebruikt; in het één zaten de mannen, in het andere de vrouwen.

Wanneer de eerste spade in de grond gestoken werd is niet bekend. We weten slechts dat de bouw plaats vond in de zomer en het najaar van 1893, en dat de eerste steen is gelegd door de beide predikanten, dus Ds. Miedema en Ds. Segboer. Een speciale gedenksteen is er niet.

Tijdens de bouw vielen twee metselaars van de stelling. Het waren Johannes de Boer en Willem Bagchus uit Kuinre. Ze werden ter verpleging in het "ziekenhuis" in de Baanstraat opgenomen. De kerk heeft alle verpleegkosten ten bedrage van f 170,- betaald.

Ze hebben het er goed gehad, getuige een brief van Bagchus aan de kerkeraad, waarin hij hem dank brengt voor de uitstekende verpleging.

Ter gelegenheid van de in gebruikneming van de kerk werden o.m. uitgenodigd Ds. Fernhout en de inmiddels geëmeriteerde Ds. Postmus, die helaas wegens lichamszwakte niet kon komen. Verder burgemeester en wethouders, de raadsleden, de architect, opzichter en bouwmeester.

Op 24 december 1893 was het dan zover. In het notulenboek is een gehele pagina gewijd aan het verslag van de plechtigheid, geredigeerd door Ds. Segboer.

We nemen dit in zijn geheel over.

Ter gedachtenis

Op Zondag den 24^{en} December van het jaar onzes Heeren achttienhonderd drie en negentig des voormiddags is het nieuwe Kerkgebouw van de Gereformeerde Kerk te Zwartsluis in gebruik genomen.

In dit ruime bedehuis, geheel voor rekening der kerk gebouwd en voor hetwelk zij getoond heeft gaarne haar vrijwillige offers te brengen mocht nu de vereenigde Gereformeerde Kerk voor het eerst in haar geheel saamkomen.

Hart verheffend was de aanblik der saamvergaderde gemeente, die in buitengewoon grooten getale opgekomen gemeenschappelijk den Heere lofzong met de woorden van Psalm 68 v 13:

“Hoe vrolijk gaan de stammen op

Naar Ziions godgewijden top”

De bijzondere goedkeuring des Heeren over de vereeniging zijner Kerke, ook over het bouwen van dit bedehuis en mede over dit eerste saamzijn werd kennelijk ervaren, en algemeen moest men getuigen: “De Heere heeft groote dingen onder ons gedaan, dies zijn wij verblijd”.

In de bediening des Woords bepaalde Ds. Segboer de gemeente bij het godvruchtig saamwonen der broederen, naar Ps. 133 vs. 1: “Zie hoe goed, hoe lieflijk is het, dat broeders ook samenwonen”.

Met gemeenschappelijke dankzegging, gebeden en smeekingen voor het aangezicht des Heeren werd dit eerste saamzijn gesloten gelijk het aangevangen was en ter gedachtenis ook voor navolgende geslachten wordt het bovenstaande hier vermeld.

Aldus namens den Kerkeraad gememoreerd
J. Stam, scriba.

Op 31 december 1893 werd voor de eerste maal in de nieuwe kerk een kind gedoopt. Het was Oegje, dochter van Jacob Visscher en Ummigje Fransen. De eerste huwelijksinzegening vond plaats op 11 februari 1894. De trouwlustigen waren Evert van der Hart van Nieuwer Amstel en Wilhelmina de Boer. Ds. Miedema bevestigde het huwelijk.

Als koster werd aangesteld Klaas van Veen. Het salaris van deze dorpelwachter werd vastgesteld op f 80,- 's jaars, in 1898 verhoogd tot f 90,-.

Zijn werkzaamheden waren zeer omvangrijk zoals uit de bewaard gebleven instructie blijkt. Zo moest hij bv. de plaatsgelden ophalen, iedere week de lijsten rondom de gaanderij en ook het klankbord van alle stof ontdoen “met een ragebol die hem vanwege de kerk zal worden verstrekt” en zorgen dat alle spinrag uit de kerk verwijderd is, de leuning van de stoelen en de banken afstoffen enz, enz. De vloeren moest hij wekelijks vegen en – er werd onder de dienst tuchtig gepruimd – “de bespuwde plaatsen opdweilen”! Er volgt nog een opsomming van alle koperwerk dat hij moest poetsen “met poetspommade en niet met schuurlijnen of schuurpapier, om zodoende krassen te voorkomen”.

Enige bijverdienste mocht hij betrekken uit de verhuur van stoven tot een maximum van f 1,25 per abonnement lopende van 1 november tot 1 april. Eenmalig gebruik van een stoof leverde hem 2½ cent op.

Er was in de kerk geen verwarming, behoudens de stoven. In 1895 vond een voorstel kachels aan te schaffen zo geringe bijval dat men er van afzag. Blijkbaar hield men zich liever aan de raad van de beroemde Hollandse medicus Herman Boerhave: “Houd het hoofd koel en de voeten warm”.

Pas in de winter van 1897-98 werden er kachels geplaatst.

Met het orgel ging het al snel mis. Hield dit misschien verband met het onverwarmd zijn van het gebouw? In 1896 moest het orgel buiten werking gesteld worden en ging meester Kroeze “voorzingen”. De firma Proper uit Kampen kwam eraan te pas. Deze bood een nieuw orgel aan voor f 1000,- maar adviseerde tevens het orgel te verplaatsen. Oorspronkelijk stond het boven de preekstoel. De architect de Groot werd geraadpleegd. Hij meende dat de verplaatsing mogelijk was en dat de oude lambrisering ook overgebracht kon worden.

Nu moest er ook een nieuw klankbord boven de preekstoel komen. Dit werd me een gevaarte! Een soort toren van Babel!

Het orgel had uiteraard geen elektrische windvoorziening, zodat er steeds twee orgelpompers moesten zijn. Als zodanig werden aangesteld Wiendert Hensen en Jan Breman Kzn.

In 1901 ontstond lekkage in de toren en sloeg de westelijke muur door.

Op de oude kerk aan de Nieuwe Sluis werd een bod gedaan van f 5000,- door L. Nekeman, maar de kerk vond dit veel te weinig en vroeg f 7500,-. De koop ging niet door en opzichter Witzand werd geraadpleegd. Hij meende dat een verbou-

wing mogelijk was. Hij raamde de kosten op *f* 380,-. Toen er een inschrijving werd gehouden kwam er slechts één binnen. De combinatie T. Corporaal/P. Wytzes klaarde het karwei voor *f* 580,-.

Nog jarenlang heeft het kerkje dienst gedaan als verenigingsgebouw b.v. van de jongelingsvereniging Gideon. Later meer over dit gebouw.